

УДК 637.1:334.722

Душка В.І., к.е.н., доцент©, Дадак О.О., к.е.н., ст. викладач,
Дорош М.М., асистент

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СТАБІЛЬНІСТЬ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК – ОСНОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Молоко є незамінною складовою збалансованого харчування людини, а його виробництво – однією з основних галузей сільського господарства України. Тому забезпечення потреб внутрішнього ринку в молоці і молочних продуктах, нарощування експортного потенціалу галузі входять до числа пріоритетних завдань уряду.

Ключові слова: *світовий ринок, сільське господарство, молокопродуктовий підкомплекс, національна економіка, купівельна спроможність, агропромисловий комплекс, цінова ситуація, імпорт, експорт, споживчий потенціал, продовольча проблема, інноваційна ідея, конкурентоспроможна продукція, демографічні показники.*

Постановка проблеми. Інтеграція української економіки у всесвітній простір – незворотний процес. Повноправну участь нашої держави у міжнародній торгівлі можна забезпечити лише за умови стабільно високої якості та безпечності харчової продукції. Переконаливих доказів доцільності розвитку молочного скотарства - достатньо. Ця галузь не лише потрібна, а й вигідна навіть за нинішніх економічних умов.

Та, на жаль, у нашій державі молочне скотарство перебуває в складному становищі. На багатьох сільськогосподарських підприємствах виробництво молока малоефективне, а в деяких - навіть нерентабельне.

Молочна галузь переживає скрутні часи. Причина - низька купівельна спроможність наших співгромадян, унаслідок чого й сталося значне падіння обсягів реалізації молочної продукції вітчизняного виробництва.

Стан вітчизняного молочного скотарства не влаштовує як товаровиробників та переробників, так і споживачів продукції та органи державної влади, що опікуються питаннями галузі. Не викликає сумніву необхідність змін на краще. Проте залишається не до кінця визначеним шлях досягнення бажаної мети, а саме: виробництва якісного молока для забезпечення внутрішніх потреб населення країни та гідної конкуренції на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень. Значна увага дослідженню проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення щодо формування та розвитку ринку молока і молочної продукції приділялась у працях вітчизняних науковців та практиків: П.С. Березівського, В.М. Бондаренка, О.В. Лакішика, В.Я. Месель-

Веселяка, Т.Л. Мостенської, М.Г. Павленка, П.Т. Саблука, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака та ін.

Мета статті полягає у детальному аналізі сучасного стану ринку молока та молокопродуктів України та в висвітленні основних тенденцій його розвитку з варіантами можливих шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників з метою забезпечення населення країни високоякісними продуктами харчування.

Виклад основного матеріалу. За прогнозами продовольчої сільськогосподарської організації ООН (FAO), у 2011 році світове виробництво молока та молочної продукції в перерахунку на молоко досягне 711 млн. т, що на 1,7% перевищує результат попереднього року. При цьому, країни, що розвиваються, нарощували обсяги виробництва більшими темпами порівняно з розвиненими країнами [8].

У 2010 році вагомий внесок у зростання світового виробництва молока зробили Індія та Китай. Індія залишається найбільшим виробником молока у світі. За попередніми даними, обсяги виробництва у цій країні досягли 114,4 млн. т, що на 4% перевищує рівень попереднього року, а у Китаї виробництво сягнуло 44,6 млн. т, відповідно, 10%. Спільно провідні азійські виробники додали до світового молочного валу 8,4 млн. т, що становить 58% загального зростання. Збільшення виробництва відбулося у Бразилії - на 3,8% (до 30 млн. т), США - 1,2% (до 87 млн. т), Європейському Союзу - 1,2% (до 155 млн. т).

Загалом минулий рік був складним для виробників молока. Ці складнощі були пов'язані із несприятливими погодними умовами влітку, які вплинули на врожаї багатьох сільськогосподарських культур. Зокрема, у дефіциті виявилися ті культури, які використовують для приготування кормів в молочному скотарстві. Це, своєю чергою, призвело до зростання вартості кормів та зниження ефективності галузі. Зокрема, у США ціни на кукурудзу зросли на третину, при цьому молоко подорожчало лише на 11%. У Російській Федерації аномальна спека, вплинула на зниження продуктивності дійного стада країни на 15%. Завдали шкоди молочній галузі також і повені. У Пакистані через такі природні катаклізми загинуло близько 1,2 млн. голів худоби, а значна частина вцілілого поголів'я знизилась продуктивність через погіршення годівлі та захворюваність.

Збільшення у 2010 році світового виробництва молока вплинуло на підвищення торгівельної активності. Продаж на зовнішніх ринках молочної продукції (в перерахунку на молоко) становить 46 млн. т, що майже на 6% більше за обсяги попереднього року. Обумовлено це підвищеним попитом країн Азії та Росії. Найбільшими постачальником молочної продукції на світові ринки залишаються країни Океанії. У 2010 році Австралія та Нова Зеландія реалізували на зовнішніх ринках 18,5 млн. т продукції. Зростання активності в торгівлі пов'язують із збільшенням експорту з США та Європейського Союзу [6].

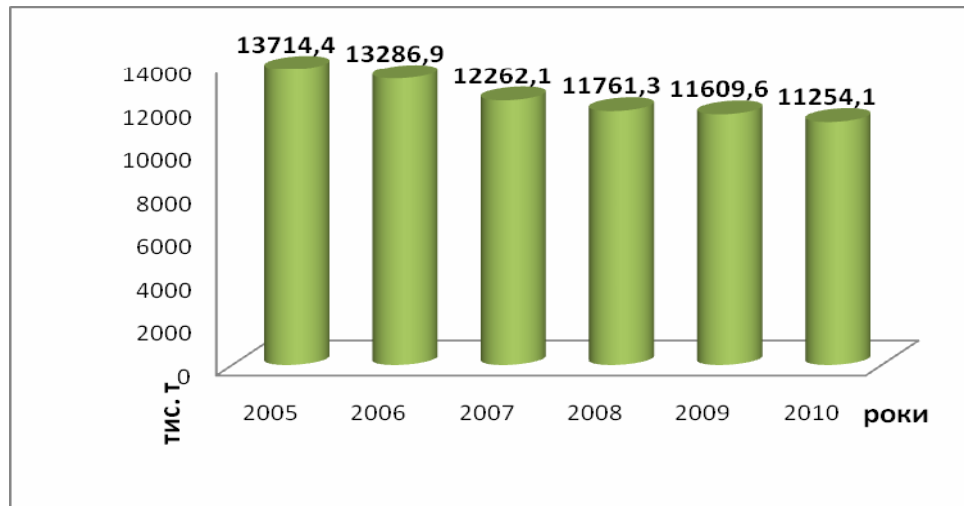
Якщо у 2009 році ці країни сумарно експортували 12,3 млн. т молочної продукції, то в 2010 році збільшили обсяги продажу продукції на 2 млн. т, або 16%, та досягли майже третини обсягів світової торгівлі.

У подальшому експерти прогнозують утримання цін на молоко та молочну продукцію на достатньо високому рівні. Основними причинами цього є зростання населення, підвищення його доходів, а також покращання якісного рівня харчування [8].

На сьогодні в Україні налічується 499 підприємств, підконтрольних Державній службі ветеринарної медицини, що займаються заготівлею молочної сировини, випуском готової продукції та її експортом. За сумарними даними територіального розподілу, 412 підприємств зайняті заготівлею, а 410 - випуском готової продукції [7].

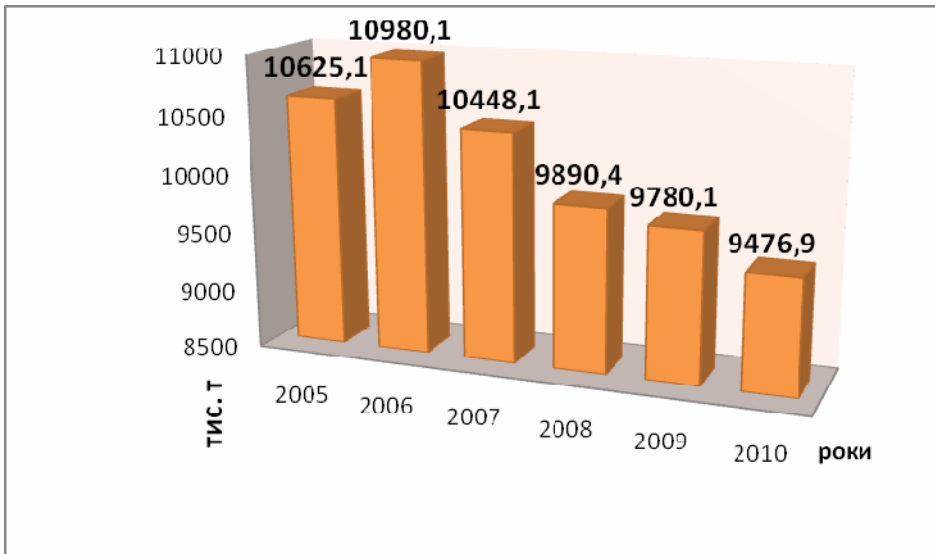
На думку експертів, можливості виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки обмежується їхньою готовністю до впровадження у виробництво міжнародних стандартів. Цим визначаються також й конкурентні переваги на внутрішньому ринку [1].

Вже котрий рік поспіль молочне скотарство характеризується спадом обсягів виробництва продукції. За попередніми даними Держкомстату України, у 2010 році було вироблено приблизно 11,3 млн. т молока, що на 3,1% менше за попередній період (рис.1).

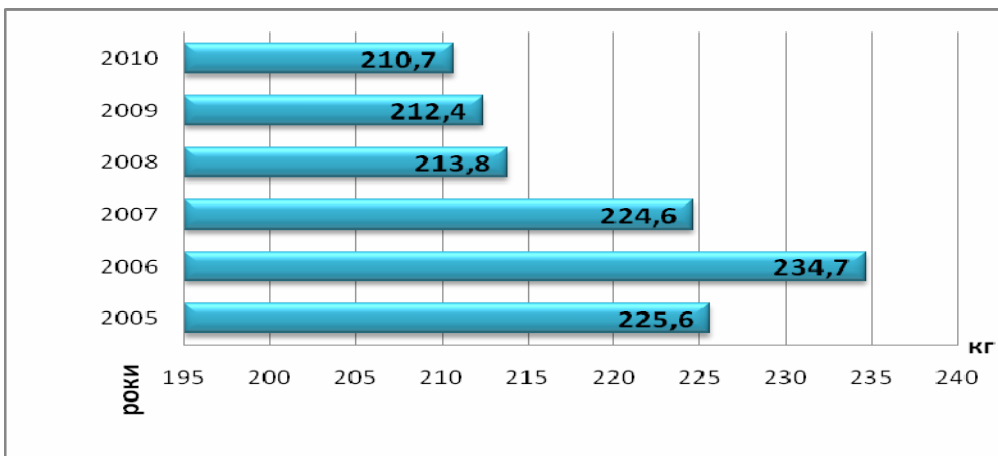
Рис.1. Обсяг виробництва молока в Україні в усіх категоріях господарств (тис. т)

Актуальною проблемою молочного скотарства України є збільшення обсягів виробництва молока і молокопродуктів, а також забезпечення їхньої якості та безпеки. Лише за останній рік чисельність корів в усіх категоріях господарств зменшилася на 2,2% - до 2,7 млн. голів. Фонд загального споживання молока та молокопродуктів населенням країни з року в рік дедалі зменшується (рис.2).

Рис.2. Фонд загальнорічного споживання молока та молокопродуктів населенням країни (тис. т.)

Відповідно до цього значно зменшився рівень споживання молока в розрахунку на одну особу, що є результатом скорочення платоспроможності населення та підвищення реалізаційних цін продукції (рис.3). Очікуване цього року споживання продукції молока в перерахунку на молоко в цілому становить, за розрахунками Мінекономіки, 198,4 кг на особу. Зокрема, споживання молочної продукції промислового виробництва - 82 кг на одну людину. Фізіологічна ж норма - 380 кг на особу [8].

Рис.3. Споживання молока та молочних продуктів населенням країни (з розрахунку на одну особу на рік, кг)

Визначають декілька основних причин негативного впливу на розвиток галузі:

- по-перше, зниження купівельної спроможності населення та зменшення попиту внутрішнього ринку на молоко та молочну продукцію.

Упродовж 2010 року ціни на молочну продукцію зростали швидшими темпами, ніж доходи населення. Це призвело до того, що у 2010 році відбулося зменшення, порівняно з попереднім роком, обсягів виробництва сиру свіжого та кисломолочного на 7,1% (до 77,8 тис. т), сирів жирних - 6,3% (до 213 тис. т), кисломолочних продуктів - 2,6% (до 477 тис. т). Відтак, і загальнорічне споживання молока та молочних продуктів за підсумками 2010 року значно скоротилося [3].

- по-друге, низька ефективність молочного скотарства. Незважаючи на високі минулорічні закупівельні ціни на молоко, галузь залишається мало привабливою для господарників.

Якщо в травні 2010 року середня закупівельна ціна на молочну сировину, вироблену у сільськогосподарських підприємствах, становила 2,6 тис. грн./т, то в жовтні досягла 3,8 тис. грн. За порівняльною оцінкою експертів ринку, середня ціна на молоко у 2010 році в розрахунку на 100 кг дорівнює 31,1, що на 61% перевищує рівень попереднього періоду, та є вищою за ціни у країнах Східної Європи (22-29), а також країнах - основних виробниках молока: Бразилії (29,5), США, Новій Зеландії (27,1). Молоко, вироблене в господарствах населення, коштувало на вітчизняному ринку значно дешевше. Впродовж минулого року за нього можна було отримати в середньому від 1,5 до 2,9 тис. грн./тонну [4].

Проте, навіть така цінова ситуація не забезпечує належний рівень ефективності галузі. За офіційною статистикою, рентабельність виробництва молока за прогнозами, на минулий рік не перевищить 10%. Такі підсумки діяльності в молочному скотарстві ускладнюють навіть просте відтворення галузі, не говорячи про її розширений розвиток.

- по-третє, демографічні причини, які обумовлюють швидке скорочення поголів'я в господарствах населення. Цей процес пояснюється як загальним зменшенням сільського населення, так і тим, що важка щоденна праця, пов'язана з утриманням корів та виробництвом молока, стає все менш привабливою для сільської молоді.

На 1 січня 2010 року чисельність господарств населення, які утримували худобу та птицю, становила 3,3 млн. одиниць. За січень-листопад 2010 року чисельність сільського населення зменшилася на 90,2 тис. осіб. В цілому, у 2010 році господарствами населення було вироблено 9,0 млн. т молока, що менше, порівняно з попереднім роком, на 3,6%, відбулося скорочення поголів'я корів на 44,3 тис. голів, або 2,1%. Проте господарства населення залишили за собою 80,3% у структурі загального виробництва молока по Україні [8]. Це, безумовно, впливає на якість сировини, оскільки пов'язано з застосуванням ручної праці, складнощами під час заготівлі й збуту та обмежує експорт кінцевої продукції на ринки розвинених країн.

Практично єдиною зацікавленою ланкою у оптимізації постачання молочної сировини у ланцюгу “від ферми до полиці магазину” є саме переробні підприємства. Саме вони, за умов ефективного державного стимулювання, матимуть реальні фінансові інструменти для оптимізації функціонування галузі молочного скотарства у господарствах населення.

Зважаючи на постійний "хронічний" дефіцит коштів у держбюджеті та важкопрогнозовані наслідки, на перших етапах реформування молочного скотарства необхідно намагатися використовувати низькобюджетні та швидкоокупні механізми. Зрозуміло, що молокопродуктова підалузь відразу не зможе перейти до великомасштабного виробництва, адже для цього перш за все потрібні значні суми коштів для капіталовкладень, термін окупності яких може затягнутися на 7-9 років. Отже, для інвесторів, яких приваблюватиме швидке повернення вкладених в агробізнес коштів, молочне скотарство є мало привабливим. Без дешевих кредитних ресурсів та цілеспрямованої державної підтримки період переходу до великомасштабного виробництва може затягнутися на тривалий час. Тому доцільним є запровадження інноваційних підходів господарювання в середніх за розмірами сільськогосподарських підприємствах та дрібнотоварних фермерських та особистих селянських господарствах.

Сьогодні, потреби внутрішнього ринку забезпечуються виробничими потужностями наявних в областях підприємств. Але, для перспективи виходу виробників на міжнародні ринки конкурентною перевагою є впровадження міжнародних вимог для збуту як сировини, так і готової продукції.

Незважаючи на невирішеність наявних проблем в підгалузі, Україна залишається активним учасником світової торгівлі молоком та молочною продукцією. Відтак, кон'юнктура світового ринку молока має безпосередній вплив на внутрішні ціни, попит та пропозицію продукції.

Висновки. Внаслідок кризових ситуацій в країні та низького платоспроможного попиту населення зменшилося споживання молока та молочних продуктів. Для сучасного товарообміну характерною рисою є розширення кордонів ринків молочної продукції, в тому числі такої, що вважалася малотранспортабельною та з коротким терміном зберігання. Це можливо при використанні нових технологій виробництва і перевезень продукції, за рахунок дії ринкових законів, що передбачають право товаровиробника на будь-якому ринку. Відтак, досягнення оптимального рівня насиченості внутрішнього ринку молока та молочної продукції можливе за рахунок всебічної підтримки та сприяння розвитку молочного скотарства як в дрібнотоварному так і в великомасштабному виробництві. Проте, це не єдиний шлях до розв'язання наявних проблем, до яких також відносять: потребу в удосконаленні механізму надання державної підтримки, створення спрощених дозвільних механізмів відведення землі для будівництва молочних ферм, здійснення систематичного контролю якості та ціни молочної продукції, удосконалення системи організації племінної справи у тваринництві тощо. Саме

комплексний підхід у розвитку молочного скотарства принесе бажаний результат.

Отже, для задоволення потреб у молокопродуктах потрібно перш за все покращити економічні, соціальні та матеріально-технічні умови виробництва з елементами залучення інвестицій. Лише тоді, населення країни споживатиме у повному обсязі молочну продукцію, що здавна славиться своєю високою харчовою та біологічною цінністю.

Література

1. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні [Текст] / В.М.Бондаренко // Пропозиція АПК. - 2008. - № 5. - С.61-64.
2. Золотих И.Б. Основные направления ускорения и повышения эффективности сбытовой деятельности предприятий молочной промышленности [Текст] / И.Б. Золотих // Вісник ХНАУ. – 2006. - № 8. - С. 128-133.
3. Канцевич С.І. Державний механізм регулювання ринку молока [Текст] / С.І. Канцевич // Економіка АПК. - 2008. - № 9. - С.133-139.
4. Михайлов Ю. Українське молоко: працювати, як за соціалізму, а жити, як за капіталізму [Текст] / Ю. Михайлов // Пропозиція. - 2008. - № 8. - С.44-47.
5. Тивончук Я.О. Формування та розвиток ринку молока і молокопродуктів в Україні [Текст] / Я.О. Тивончук // Економіка АПК. - 2008. - № 12. - С.131-136.
6. Сулима Н.В. Розвиток ринку молока та молочної продукції в Україні [Текст] / Н.В. Сулима // Економіка АПК. - 2008. - № 8. - С.140-144.
7. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
8. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.news.finance.ua

Summary

Dushka V.I., Dadak O.O., Dorosh M.M.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskij

STABILITY DAIRY PRODUCTION OF AGRICULTURE - BASIS FOOD SECURITY

Milk is the irreplaceable constituent of the balanced feed of man, and his production – one of basic industries of agriculture of Ukraine. Therefore providing of necessities of internal market in milk and dairy products, the increases of export potential of industry are included in the number of foreground jobs a government.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.